

Kisfaludy András

dokumentumfilm-rendező (Budapest, 1950. február 5.)

Hetven év borzalmasan nagy idő, még kimondani is sok. Megemlékezni erről, kiemelni belőle ezt vagy azt, megragadni a legjelentősebb pillanatokot szinte lehetetlen. Rólam már mondtak jót is, rosszat is, kedveset is, és gyűlölködőt, de csak kevés embernek sikerült eltalálnia a valós jellemzést és megfogalmazni helyemet abban a forgolódó és állandóan változó társadalomban, amelyben élünk. Az életem olyan, amilyenek megélem,

és nem mindig olyan, amilyenek mások kívülről látják.

Domokos Mátyástól, mondhatom, szinte atyai jó barátomtól olvastam azt a kifejezést, hogy „alapélményem a vereség”. Ezt elfogadva át is veszem tőle, és most már megértem. A kádári rendszerben eszméltem és indult a pályám, de a rendszerváltást követően is folyamatosan éreztem a vereséget a hatalomtól, a hatalom kiszolgálóitól, különösen ez utóbbiaktól. Persze nem így indult. Gyerekrajzversenyek győztese voltam, Pór Bertalan veregette a vállamat, biztatva a munkára, később a képzőművészeti gimnázium, majd a Képzőművészeti Főiskola következett, ahol Bernáth Aurél tanítványa lehettem. Ezt megelőzően, kezdetben amatőr módon, de elszántan és vadul doboltam, így kerültem össze a későbbi Kex együttes tagjaival. Győzelemittas állapot volt, de ami utána következett, az már az említett vereség-kategóriába tartozott. Lassan épült a zenekar, én is tanultam Kőszegi Imrénél, ráadásul amerikai kottából, mert itthon vacak magánkották dívtak, Amerikában minden a 2/4, az alla breve, nálunk az 1/3 degi ritmusképletét játszhattuk. A zenekarral átálltunk a rock and rollokról, a Rollingokról, a Steve Winwoodokról, a Beatlesekről, az improkról a saját számokra, és ami nagyon izgalmas volt, Baksa Soós János szürreális, néha költői, néha dadaista meséire, történeteire, élő happeningjeire. Önállóak lettünk, és jött két egészen különleges zenei produkció: *A hetedik* és a *Tiszta szívvel*. A magas kultúra drámai költeményei József Attilától, aki már maga is valamilyen népzenei alapra helyezte költeményeinek ritmusát – mi is egyszerű dallamot kerestünk a vers zenei alapjának. Az egyetemi színpadi koncert után Váci Mihály és Vujicsics Tihamér rohantak az öltözőbe, mert szerintük valami új dolog fogalmazódott meg a magyar beatkultúrában a költészet és a népi zene alapjain, a hagyomány, dinamika, erő, dráma együttesen. Ezek voltak a jó dolgok, de a zenekar megalakulásának napjától már írták a III/III-as besúgói jelentéseket, és ez a zenekar működése alatt folyamatos volt. A Kex a művészek zenekara volt, Weöres Sándor, Jancsó Miklós, ritkán, de Pauer Gyula, Szentjóby Tamás, Erdély Miklós, Hencze Tamás, Harasztj „Édeske”, Vető János, Kovásznai György, Juhász Sándor, de idesorolhatom a teljes Kalefot, Körmendy Deddyvel, Veszely Ferivel, Dobozy Micuval, Szerványszky Attilával, a Muskátli Kör tagjait,

Kecskeméti Kálmánt, dr. Végh Lászlót, és még nagyon sokan másokat, akik zenekarunk koncertjeire jártak a Bem rakpartra, az Ifiparkba, a Citadellába, a Hajóra. A besúgók az idők folyamán cserélődtek, de azért két-három ember mindig figyelt. Beépülve, haverkodva akartak bomlasztani. A sok kis jelentés aztán összegződött az ismeretlen szt.-tiszttal fejében, és cselekvésre buzdította. A döntés egyszerű és kegyetlen volt, Baksára kilövetési parancsot adtak ki, meg akarták ölni – itt hirtelen azért használok többes számot, mert ahogyan utólag megtudtam, egy ilyen súlyú döntéshez nem elég az szt.-tiszttal, ehhez a felsőbb vezetés engedélye és jóváhagyása kell. Énekes barátom azonban, különleges szerencsével, az utolsó pillanatban el tudott rohanni az utcán, pontosabban a járdán egy katonai dzsip elé, majd azonnal lelépett, disszidált, a zenekar pedig feloszlott.

Abbahagytam a zenélést, dobfelszerelésemet kezdtem árusítani. Abban az időben már rendszeresen jártam az állami és magánkönyves antikváriumokba. Összeállt egy lista a megvásárolni szándékozott könyvekről. A dobeladás is jól haladt, olyannyira, hogy a konkrét vevő már másodszor nézte meg a cuccot. Csepelen játszottam utoljára, a Radnóti Művelődési Házban, Radics Bélával és az Aligátor nevű együttessel. Nekünk is volt nyolc-tíz saját számunk, de Bélának sem engedték meg, hogy nagylemeze legyen. A Kexszel is ez volt a helyzet, mert félték, hogy siker esetén a fiatalok, a plebs ellenőrizhetetlenné válnak, és ki tudja, mit csinálnának, ha kiszabadulnak az ellenőrzött karanténból. Nagy Ferónak volt mikrobusza, ő segített hazavinni a szerelést. A színpad alatti raktárban voltak a dobok, amikor kicipeltük őket, kiderült, hogy a drága cintányérokat valaki ellopta. Rendőrség, feljelentés, elhúzódó nyomozás, az igazán nagy baj azonban az volt, hogy jócskán esett a Rodgers dobfelszerelés ára a Zildjian K és a Paiste beütők, illetve lábcinek nélkül. Lógó orral jártam az antikváriumokat, taxival cipeltem haza a könyveket. Klasszikus német, orosz, angol és magyar sorozatokat vettem, Kosztolányit, Móriczot, Krúdyt, Németh Lászlót és Kassákot. Kassáktól életrajzi regénye, az *Egy ember élete* írásmódja és őszintesége nagyon megfogott, de ami igazán lenyűgözött, az a MA-összes négykötetes reprint számozott kiadása volt, mélykék bőrkötésben, közepén kissé felül vörös betűkkel: MA. Talán 6-7 ezer forintba került, ami nagyon nagy summának számított akkor is, később is. Ebben benne volt a Kassák által hosszú évek alatt összeszedett hazai és külföldi avantgárd képzőművészeti, irodalmi esszéket is tartalmazó írások zöme, egyfajta tiltott, de mindenképp friss törekvések krémje. Ezekon kívül pszichológiai, filozófiai, szociológiai, történeti könyveket vásároltam. Körülbelül egy évig rendszeresen felkelés után estig olvastam, jegyzeteltem, úgy, ahogyan csak egyszer szokott az ember életében.

1974-ben Kovásznai György festőművész, grafikus, filozófus hívott a Pannónia Filmstúdióba tervezőnek és első asszisztensnek egy hosszú, többrészes sorozathoz, amely a divatot, különböző korok, emberek, nemzetek divatjait mutatta be. Ebben a produkcióban Makara Péter szociológussal – aki egyébként egyik legjobb barátom volt – együtt írtunk egy úgymond divatszociológiát, amely aztán a végső forgatókönyv alapja lett. Kicsi vagy kocsi; mi a különbség M. M. és B. B. között; miért más a rock and roll, mint a Rolling Stones; mi történt 1968 Párizsában, és mi Prágában; valamint még vagy ezer téma, ami a film kapcsán felvetődött. Kovásznai csapata volt az elit csapat, a „művészek” tábora,

pedig a hetvenes, nyolcvanas években jelentős tehetségek dolgoztak a Pannóniában, nem volt véletlen az a sok nemzetközi siker, amit rendezők az idő tájt szereztek. De közülük is kiemelkedett Jankovics Marcell, aki nemcsak a populáris *Gusztáv* és egyéb filmeket rendezte, hanem több klasszikus, nagy témája mellett egy fantasztikus filmet írt, rajzolt és rendezett: a *Sisyphus*. 1978-ban kezdtem gondolkodni saját filmterven, amelynek a címe *Summa summarum* volt. Az akkor forgalomban lévő ötvenforintos hátlapján kurucok, labancok harcolnak egymással. Ez egy rézmetszet, és valójában az izgatott, hogyan lehet megrajzolni egy térben forgó, mozgó, küzdő alakokból álló történetet. Méhes László festő barátommal közösen láttunk munkához, aki óriási rajztudásával rengeteget segített a film létrehozásában. Abban az időben is, ma is a rövid rajzfilmeknek egy óriási poénra kellett épülniük, hogy az a film végén valami hatalmasat csattanjon. Én ezt a dramaturgiai gondolkodást nem szerettem, de le kellett nyelnem, így a *Summa summarum* úgy fejeződik be, hogy a kurucok, labancok csatája pillanatra kimerevedik, a kamera hátrafahrtol, és látjuk, hogy egy férfi előben a közért pénztárosánál ezzel az ötvenforintossal fizet a vásárlásért. A néző látja, hogy a papírpénzen megjelenő kép egy képzőművészeti alkotás, ahol a szabadságukért harcolnak a kurucok, de látja azt is, valójában mennyit ér ötven forint, mi minden kerülhet ezért a bevásárlókosárba.

Művészet és valóság furcsa kapcsolata. Nagy hatással volt rám József Attila. Egy irodalomtörténész mondta, hogy ha a költő gyerekkorában történeteket követjük nyomon, fölsejlik a felnőtt ember, a költő lelkesége. Egy verssorát választottam a film címének: „Az idő semmit játszik...” A kisjátékfilmben nincs dialóg, mindent a képek, mozgások, belső szituációk mondanak el. Kidolgoztam egy teljesen új felvételtechnikát, egy új vizuális nyelvet. Xeroxtechnikával a játékfilmesen fölvevett képet átégettem a celluloidba, ezt meg lehetett színezní, de csak ahol kellett, és újból felvenni. Szinte tónusok nélküli fekete-fehér filmet kaptam. A végén szólal meg József Attila 1936-ban írt verse, a *Kész a leltár*, amely a felnőtt ember búcsúzása az élettől.

Valami elementáris módon tört rám a vágy, hogy előbb dokumentumfilmeket nézzek, később mint rendező ilyeneket készítsek. 1983-ban kezdtek vetíteni a Magyar Televízióban az egyik legnagyobb történelmi tabutémát, a 2. magyar hadsereg doni katasztrófájáról készült dokumentumfilmet, amelyet Sára Sándor készített *Pergőtűz* címmel. Apám sietve jött haza kutatólaboratóriumából és dobott félre mindent, hogy lássa, mi történt a magyar katonáinkkal 1942-ben. Erről a tragédiáról nem lehetett beszélgetni, még baráti társaságokban sem. A téma tabu volt, a film sugárzását a televízióban az orosz nagykövet követelésére be is tiltották, Sára bátor volt, az MTV elnökét kirúgták, a főszerkesztőjét szintén. Borzasztóan érdekelt, hogy ezek a filmesek hogyan találják meg a témáikat, amelyek a magyar történelem, a magyar valóság, a vidék-Magyarország problémáiról szólnak, egyúttal látni lehetett, hogy milyen súlyos van egy dokumentumfilmnek, ha az drámai módon van megcsinálva. Innentől kezdve csak a dokumentumfilm érdekelt az összes filmműfaj közül. Elsősorban az érdekelt, hogy az ember arca meg tudjon jelenni a vásznon, hogy nem áttételesen, hanem egy az egyben lehetett bemutatni ember és környezet, ember és társadalom (hatalom) küzdelmét. Ottlik bátorítása vált fontossá számomra, aki azt mondja: a sürgős, poénos megértés, a siker, a népszerűség kedvéért

nem mutathatjuk még csak egy kicsit másképp sem a valóságot, amit mondani, megfogalmazni akarunk, mert azzal is mást mutatnánk. A dokumentumfilmeknek mindig törekedniük kell a hitelességre. A nyolcvanas évek végétől már csak dokumentumfilmekkel foglalkoztam. Körülbelül ötven dokumentumfilmet készítettem.

Válogatott filmográfia: *Summa summarum*, 1979, gyártó: Pannónia Filmstúdió; *Rolling Stones blues* – animációs film, 1980, gy.: Pannónia Filmstúdió (Espinho elismerő oklevél, 1981); *Az idő semmit játszik* – József Attila-film – Kisjátékfilm, 1983, gy.: Magyar Televízió–Pannónia Filmstúdió (Espinho – legjobb kísérleti film díja, 1984, MTV Nívódíj, 1984); *Fele királyságom 1–13.* – mesefilmsorozat, 1988–89, gy.: Aladdin Animáció Stúdió (legjobb rendezés díja, gyermek- és ifjúsági filmfesztivál MTV – Kőszeg, 1989); *Iskolák azon a határon 1–2.* (1991), gy.: Magyar Televízió; *Iskolások azon a határon – Ottlik Géza emlékére* (1991–92), gy.: Louma Bt.; *Arcom folyó tükrén – Juhász Sándor költő és festő élete* (1993), gy.: Magyar Televízió; *Törvénytelen muskátli I–III.* – dokumentumfilm, 1996 (27. Magyar Filmszemle dokumentumfilmes fődíja, elismerő oklevél: VII. Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztivál, Portugália); *Körüti esték – Kovásznai György-portré* – dokumentumfilm, 1997 (Szolnoki Képzőművészeti Szemle, bronzplakett); *Elszállt egy hajó a szélben – Kex-film I–II.*, 1998 (30. Magyar Filmszemle operatóri kategóriadíj); *R. B. kapitány – Radics Béla-dokumentumfilm*, 2003 (35. Magyar Filmszemle dokumentumfilmes rendezői díja); *Elárultak bennünket* – dokumentumfilm (2006) (13 nap remény – '56-os filmek fesztiválja MFB-díja); *A Kalef – A Moszkva téri galeri* – dokumentumfilm (2006–2007); *Az Ormánság senkié se...*, 2008 (40. Magyar Filmszemle, országos diákzsűri dokumentumfilmes fődíja, Kamera-díj – Made–OKM); *A szellem filozófusa – Fülep Lajos (1885–1970)* – dokumentumfilm, 2010 (a zsűri különdíja – Filmdok, Csíkszereda, 2011).

Könyvek: *Károly utca – Juhász Sándor versei és novellái* (1994); *MADE – a Magyar Dokumentumfilm Rendezők Egyesületének évkönyve* (2000); *Rejtőzködő történelem – 50 év 100 legjobb magyar dokumentumfilmje – filmográfiák, tanulmányok* (2001); *A rendszerváltás dokumentumfilmjei – filmográfiák, tanulmányok* (2003); *Kerekasztalon a dokumentumfilm – műfaji kategóriák a dokumentumfilmben* (2004); *Budapesti iskola – tanulmányok, dokumentumok* (2005); *13 nap remény – filmek a forradalomról, filmesek a forradalomban* (2006); *Együttélés – Kárpát-medencei, nemzeti és etnikai kisebbségek nemzetközi dokumentumfilm-fesztiválja – filmográfiák, tanulmányok* (2008); *A befogadó kamera – 19 dokumentumfilmes interjúkötete* (2017). A könyveket mint felelős kiadó, illetve szerkesztő jegyzem. Kisfaludy Mártával közösen alapítottuk a Kisfaludy Lajos Alapítványt 1990-ben. 1997–2003 között a Kovásznai György Alapítvány elnöke voltam. 1998–2015 között a Magyar Dokumentumfilm Rendezők Egyesületének elnökeként hét, tematikus dokumentumfilm-fesztivált rendeztem. Kiadtam CD-ket: *Kex lemez – Kóbor Jánossal* közösen (1999); *Kex Remake* (2016); *Elhallgatott zenekarok*, CD+DVD (2019)

Kisfaludy Anna'

Tóth József

politikus (Budapest, 1950. február 5.)

Éltem, élek, élni fogok!
 Alkottam, alkotok, alkotni fogok!
 Közjót szolgáltam, szolgálom, szolgálni fogom!
 Szerettem, szeretek, szeretni fogok!
 Küzdöttem, küzdök, küzdeni fogok!
 Voltam, vagyok, lenni fogok!
 Megéltem 20, 50, 70! 80-90-100, élni fogom!

Varga Imre

költő, író, műfordító (Kisgyarmat, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1950. február 5.)

Az énem nem életrajzi események, történetek sorozata; rang nélküli ember vagyok. Ő ott van az arcom, az arcom, az arcaink mögött. Ő, aki nem díjazható, nincs diplomája, nincs kora, nincs mivel büszkélkednie, de talán szégyenkeznie sem. Ha belélegzem, érzésként, gondolatként van bennem, ha kilélegzem, a napsütötte táj.

*Megfakult nyári
 dinnyeplakát a havas
 országút mellett.*

Mit menthet át az írás, az egyből a kétségek és ellentétek világába? Mi-

csoda a nyelv ott, ahol csend van? Mit tudhat a szó az üres térben? Esetlegességeket? Vagy utal a legfontosabbra? Megtisztítja a területet? Vagy inkább öszszezavarja a tisztát?

A szilfának, mert alatta írom ezt, láthatóan nincsenek kétségei. Begyökerezetten áll a macskaköves óbudai tér szélén. Nem

beszél a *másikról*. Úgy egyetlen, hogy beenged az árnyékába, a jelenlétébe. A rekkenő júliusi kora délutánon, ha indul egy kis szellő, imbolyognak, táncolnak fölöttem a gallyai. Imbolyognak bennem is. S a nap átfényli zölden a leveleimet.

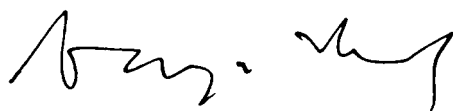
Turkálók a részletekben.

Mert én egykor voltam már fiú is, leány is, bokor, madár és tengeri néma hal. Egykor Metón fia, Empedoklész is voltam, meg facipős holland parasztlány és halinanadrágos, pohos ember, Erdélyből talán, aki nevét és vagyonát elitta, elhagyta, és most várakozik sötét arccal bennem önmagára.

Apám honti volt, s lettem én férfikoromban Magyarországra áttelepültven évekig hontalan.

Előtte egyetemi hallgató, majd szerkesztő voltam Pozsonyban. S közben néhány évig erdőn-mezőn barangoló haszontalan állampolgár. S még

előtte gimnazista (középiskolás) Ipoly-ságon. Azelőtt kéméndi diák, s korábban pedig szülőfalumban elemista, óvodás. S ez már a mesék, képzelődés meg az álmok világa. Az utcánkban, a *gurgyalban* lakott a Király, a Mézsáros, a Vastag, a Juhász, a Pap és a harsogva nevető Hangya. Számomra ők meselények is voltak. Visszajárok abba az időbe. Tegnap is átrepültem a gyarmati rét felett, s néztem, hogy a Kenderesnél feltűrt szoknyájú asszonyok cipelik a kenderkévéket a tó felé.

Hunyadvári József

nyomdász, hivatásos vőfély (Gyula, 1950. február 8.)

Vőfélyregény (részletek)

*Bárhogyan élél, vagy bárhogyan élsz,
A páros élettől mindig sokat remélsz.
Ünnepelni hívsz rokont, barátot, komát,
S rendezel nekik feledhetetlen lakomát.*

Előszó. Sztárvőfély vagy vőfélykirály? Sem egyik, sem a másik, bár kétségtelen, hogy mindkét megfogalmazás igen jólesett, azért is, mert olyan személyek mondták, akik értenek a szakmához, hiszen munkájuk, életük kapcsán közel állnak a lakodalmak lebonyolításához, azok varázslatos világához. Sztárvőfélynek Such Tamás, a Békés Megyei Hírlap, majd a Beol fotósa (aki számtalan esküvőt és lakodalmat fotózott végig) nevezett egy fotósorozata apropóján. Vőfélykirálynak meg Benke László, mindenki Laci bácsija nevezett több ezer ember előtt, amit aztán Nyemcsok Laci gasztronómiai író, újságíró számtalanszor leírt munkáiban. Mondom, jólesik az embernek, ha ilyeneket mondanak róla. Ami meg a munkámnak a minőségét illeti, biztos van nálam is jobb, szebb meg pláne, akinek az tetszik, az nem engem, hanem a neki tetszőt hívja. Ennek ellenére nem panaszkodhatom, hiszen ország-világ ismer, szeret és hív. Ezeknek az invitálásoknak teszek eleget immár negyven éve, hóban, sárban, esőben, a fiatalok és az ünneplők meglegedésére, megköszönve elsősorban feleségemnek és gyermekeimnek, hogy sok-sok lemondás árán él-

hettem hobbimnak, tehettem boldoggá az embereket, a fiatalokat, a családok legemlékezetesebb napját.

Gyermekkorom. Szüleimnek a Szovjetunióban tett „kirándulása” után, örömgyerekként láttam meg a napvilágot Gyulán, ebben a csodálatosan szép alföldi kisvárosban, szerdai napon. Szüleim nagy bánatára második fiúként, mert ők nagyon lányt szerettek volna drága Bandi bátyám után – hát ez nem jött össze. Rettentő betegesen kezdődött az életem, többet voltam a kórházban, mint odahaza. De már ekkor is voltak sikereim a benti közönségnél, mert nagy hangerővel bömböltem végig néhány évet. Ennek köszönhetően edződött meg a torkom, aminek ma nagy hasznát veszem. Sokan mondják: magának erősítő sem kell! A szülői ház minden kiváló adottságát megadta a Teremtő. A gyors észjárását, a beszélőkét édesapámtól, a kiváló hangulatot és a hihetetlen szeretetet édesanyámtól, a színészi tehetséget pedig bátyámtól örököltem. Én ezeket az adottságokat, amikor csak tehettem, maximálisan kamatoztattam is. Hatéves voltam, amikor Gyulán működött egy „amatőr” színjátszó társulat a régi fa színházban, és bármennyire hihetetlen, de nagyzenekarral, kiváló jelmeztárral, csodálatos tehetséggel megáldott emberek játszottak nagyoperetteket, Lehár, Kálmán, Huszka kiválóságait. A Csárdáskirálynőnek olyan pozitív visszhangja, sajtója volt, amit irigykedve olvasott az akkori Jókai-színház társulata. Engem ez indított el a szereplés, a világot jelentő deszkák felé. Joggal kérdezhetik, hogy került egy hat-hét éves gyerek ebbe a számára meghatározó helyzetbe? Íme a válasz!

Bátyám tizennyolc évesen játszott a Miskát, oly kiváló hitelességgel, hogy sokan nem hitték a korát. Amikor ezeket a szerepeket tanulta, a dalbetéteket, duetteket gyakorolta, akkor én végszavaztam és énekeltem vele odahaza. Kívülről tudtam a szöveget és a dalokat, amelyeket máig is szeretek. Egyetlen apró homokszem azonban mégis került ebbe az én gépezetembe. Nevezetesen: a Jóisten olyan „fahanggal” áldott meg, hogy a levesesfazék is kilyukadt

Bolyhoséknál

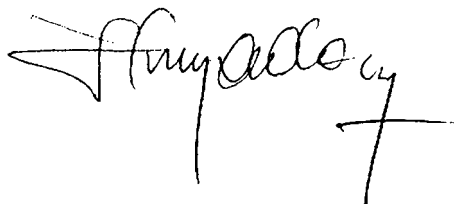
kínjában a sparhelten. Szorgalmamnak, állhatatosságomnak köszönhetően mára ez a feledés homályába merült. Aránylag már nem „tömegosztatásra” használom a hangom. Telt-múlt az idő, nyertem versenyeket, iskolásként, fiatal titánként, sőt nyertem Magyar Néphadsereg-bajnokságot mint humorista.

Ez volt az első. Már leszerelt katona voltam, és akkor kezdtem udvarolgatni a nejemnek, mikor is felkérést kaptam egy távolabbi rokonomtól, hogy részt vennék-e a lakodalmukon, hiszen a vőlegény is barátom volt. A felkérés igazából nem vőfélyi teendőkről szólt, inkább volt ez gasztronómiai, és csak másodlagosan szórakoztató.

Nemzetközi a második. Híre ment a munkahelyemen a fent említett lakodalmi szereplésnek, és a másik év elején, pontosan májusában, az egyik munkatársam rokonát, egy akkor a gyulai tejporgyárat fejlesztő és szerelő gardát irányító dán mérnök vette feleségül. A városi könyvtárban olvastam utána, hogy hogyan is kellene csinálni, de bármilyen jól sikerült is a vendégek szerint, én még mindig nem éreztem úgy magam, mint annak idején, amikor gyerekfejjel csodáltam a régieket. Ezért egyre többet olvastam utána, kezdtem kutatgatni, de igazán csak a Bartók Béla és Kodály Zoltán által szerkesztett, *Lakodalom* című munkától kaptam némi támpontot. Egyvalamire időközben rájöttem, nevezetesen arra, hogy az emberek döntő többségét az akkori politikai nézetük, másokat az álszemérmességük miatt nem érintette meg az a gyönyörű nyelvezet, azoknak a csodálatosan szép verseknek, köszöntőknek a hangulata, amelyeket eleink reánk hagytak. Természetesen változott az élet, mások lettek az elvárások, mások lettek a társadalmi viszonyok, és mások lettek a szórakozás, a szórakoztatás feltételei is. Már nem volt sikk a templomban esküdni, változott a gasztronómia, változott a zenei igény, és minden, ami körülöttünk – nos, írni kezdtem, s ez valahol bejött, mert határon innen s határon túl kezdtek el használni verseimet, szövegeimet a kollégák.

Ennyi talán elegendő, mert több ezer írásom foglalkozik az életemmel, a munkássággal. Történelmi lakomák szerkesztésével, levezetésével. Kisbíróként pálinka-, gasztronómiai s borrendek munkájának segítségével. A Gyulai Kolbászszínház létrehozásával, valamint nem elhanyagolható a Szent Vince Borrend ceremóniamesteri munkásságom is. Írtam szinopszisokat, filmforgatókönyveket, s a vőfélyek közül egyedül nekem van címszavam a Wikipédián. Én használhatom a Magyarország nemzeti díjas vőfélye címet, amit egy nemzetközi vőfélyverseny megnyerésével vívtam ki 1993-ban.

Ui.: Az ezredik lakodalmamat az RTL Klub teljes egészében felvette, majd a XXI. század című műsorában lehetett látni róla az összefoglalót.

Koltay Gábor

filmrendező (Budapest, 1950. február 9.)

(Amikor előkerül a zsebkendő.)

Budapest egyik legszebb helyén, a Városliget mellett születtem, a Vízöntő jegyében. Szüleimnek polgári foglalkozása volt, édesapám pénzügyi tisztviselő, édesanyám tanítónő volt. Két évvel fiatalabb öcsémmel a

Domonkos, később Cházár András utcában nőttünk fel. Kettőnk közül Gergő volt a művészhajlamú gyerek, hiszen gyönyörűen rajzolt, később a hangszerekkel is kiválóan bánt, így sokáig kétséges volt, hogy festő vagy zeneművész lesz-e belőle. Szüleim nekem reálpályát szánták, volt is kétségbeesés, amikor már a középiskola elején rebesgettem, hogy filmrendező szeretnék lenni.

Elhatározásom pillanata máig emlékezetes számomra, hiszen az utcánk végén, a Szent Domonkos-templommal szemben akkor még létező Sport moziban láttam a *Cartouche* című, francia–olasz–spanyol koprodukciós filmet, főszerepben a fiatal Jean-Paul Belmondóval és a gyönyörű szép Claudia Cardinaléval. A kalandfilm végén, amikor a gazdagoktól rabolt hintóban Belmondo elhelyezi halott kedvesét, és mint valami koporsót, a tópartról a vízbe engedi, a lassú süllyedés alatt egyre-másra előkerültek a zsebkendők, s velem együtt szinte az egész mozi szipogott. Hazafelé ballagva eltűnődtem, milyen jó kis foglalkozás lehet filmet készíteni, amellyel a világ minden tájékán az emberekből

Fotó: Sárospataki Györgyi

hasonló érzelmeket lehet kiváltani. Ez az élmény megpecsételte sorsomat.

Gergő végül is a Zeneművészeti Főiskola fuvola tanszékán kötött ki, hogy aztán a folk-rock zenei műfaj alapítójaként a Kormorán együttes élén mélyítse évtizedek óta a

hazaszeretet és nemzettudat érzését, míg nekem először egy „tisztességes és becsületos” foglalkozást kellett választanom. Így kerültem a Budapesti Műszaki Egyetem építőmérnöki karára, amelyet becsülettel elvégeztem. Édesapám haláláig büszkén őrizte íróasztalában a műegyetemi oklevelet, a Színház és Filmművészeti Főiskola filmrendező-diplomája öt évvel később nálam landolt.

Fontos megemlíteni, hogy ifjúvá cseperedésem a hatvanas évek közepére esett, amikor is az akkori korosztályokat végzetesen megbabonázta a beatzene, amelyet ma már rockzenének szoktunk mondani. Szüleim tiltása ellenére lámpaoltás után a paplan alatt még éjfél után is hallgattuk a Luxembourg Rádiót, ahol egyszer csak megszólalt a *Love me do*. Csak később tudtuk meg, hogy ezt egy *Beatles* nevű angol zenekar játssza, villámcsapásként nyilallt belénk, hogy igen, ez fejezi ki mindennél legjobban azt az életérzést, amely a hatvanas évek elején a vasfüggöny mindkét oldalán, de az egész világon magával ragadja a fiatalokat. Már akkor is tudtuk, hogy ez nemcsak

egy zenei forradalom, hanem az élet minden területére kiterjedő életforma- és gondolkodásmód-beli változás, amely 15 esztendővel a világháború után, 5 évvel 1956-ot követően mindannyiunkat magával ragadott. S ha már a mozinál tartunk, az olasz neorealista és a francia új hullámos filmek mellett a *Régi idők rockzenéje*, később a *Jézus Krisztus szupersztár*, nem is beszélve korábban a Beatles *Egy nehéz nap éjszakája* és a *Help* című filmjéről, eleinte a zenés filmek irányába terelte érdeklődésemet.

Büszke vagyok arra, hogy a főiskolán Makk Károly osztályába járhattam, majd pedig Nemeskürty István tanár úr a Budapest Filmstúdióban megelőlegezett bizalmat szavazott nekem. Így készülhetett el a már-már elfeledett *Illés-zenekar* főszereplésével *A koncert* című első mozifilmem (1981), majd pedig ennek sikerén felbuzdulva Nemeskürty jóindulatából és jelentős produceri közreműködésével az *István, a király* rockopera királydombi előadása és az arról készült film (1983). Az *István, a király*ról ma már köteteket írtak, a szerzők és az alkotók már rég nincsenek együtt, de a legenda máig él. A frenetikus siker meghatározta pályámat, főleg abban az értelemben, hogy felismertem, milyen elementáris érdeklődés és igény él az emberek szívében, lelkében a magyar történelem fehér foltjainak, elhazudott fejezeteinek őszinte, az értelemre és az érzelmekre is ható ábrázolása iránt. Nemeskürty tanár úr *Elrepült a gyors idő* című életrajzi könyvében így emlékezik vissza: „A Budapest Filmstúdió összeszokott csapatának utolsó olyan filmje, mely értékétől függetlenül kollektív együtt izgulás terméke, az *István, a király* volt. Bármit is mondjanak ma róla akár maguk az alkotótársak, akkor a siker eufóriájában él-

tünk mindannyian. Megkockáztatom azt az állítást, hogy hozzájárultam a rendszerváltás folyamatának megindításához. Ez nekem egyébként elhárított célom volt.”

A hatalmas siker országos ismertséget hozott, ezzel együtt jelentős szakmai irigységet, aminek következtében a rendszerváltásig nem is készíthettem játékfilmet. Ekkor született Kodolányi János regényéből a *Julianus barát* (1991), Nemeskürty forgatókönyve alapján a *Honfoglalás* (1996), valamint a Szent László és a Szent Korona kialakulásának történetét bemutató *Sacra Corona* (2001). A legfontosabb történelmi dokumentumfilmek és zenés filmek felsorolására nincs most lehetőség, de a több százézes nézettség okán mégis megemlítem a magyar filmgyártás történetében a témaválasztást illetően első ízben készített *Trianon* (2004) című filmemet.

1986-tól 18 évig a négy legnagyobb budapesti szabadtéri színpad programját szervező Szabad Tér Színház igazgatója lettem, következőképp a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon, később a szegedi Dóm téren, a Bakáts téri színpadon, nemkülönben a Népstadionban (1990-ben az Illés-koncertet és az *István, a királyt*), a Hősök terén (legutóbb 2016-ban az *Itt élned, halnod kell* és 2018-ban a *Trianon* című zenés történelmi játékot) és sok más helyszínen nagyszabású Verdi-, Puccini- és más klasszikus operákat, rockoperák és musicallek egész sorát rendezhettem, és jó érzéssel emlékezem vissza a Thália Színházban a *Mindhalálig Beatles* 250 előadására is. Legutóbb pedig Békéscsabán Hitchcock *Psycho* című színpadi adaptációját (2019) és öcsém örökbecsű rockoperáját *A Megfeszítettet* rendeztem (2020). A nyolcvanas

évek végétől könyvkiadó is lettem, a Szabad Tér Kiadó közel kétszáz kiadványa jelentős hozzájárulás a történelem jobb megismeréséhez és a magyar könyvszakma témakínálatának kiszélesítéséhez. Magam íróként, szerkesztőként is több könyvet jegyeztem.

Egész életemben igyekeztem több lábón állni, a közönséget szolgálni, és lehetőleg minél szélesebb körben hozzájárulni egy egészséges, sohasem mások ellenére való, hanem saját magunk lelki épülését szolgáló nemzettudat kialakulásához. Mindezt többnyire jelentős ellenszélben, s e tekintetben nincs nagy különbség a rendszerváltozás előtti és utáni időket tekintve. Nehezen tudok rangsort állítani filmes, színházi, irodalmi, szerkesztői vagy akár intézményvezetői, kultúrszervezői munkáim között. Mindegyiknek megvan a szépsége, értéke, csupán egy a lényeg: minél több emberhez érhető és átélhető módon

szólni világunkról, történelmünkről, azokról az értékekről, amelyek évszázadokon keresztül megtartották ezt a népet, nemzetet, s amelyek újrafelfedezése nélkül sérülékenyek, kihasználhatók vagyunk.

András fiam (42) elismert médiajogász, egyetemi tanár, jelenleg a Nemzeti Közsolgálati Egyetem rektora, Anna lányom (31) a közszolgálati televízió szerkesztő műsorvezetője, sikeres zenés filmek rendezője. Egyelőre csak a fiam révén két nagyszerű unoka, Zalán (11) és Zétény (9) nagypapája is vagyok. Büszke vagyok rájuk, és arra, hogy eddigi életemben sokak gondolatait, érzéseit befolyásolhattam, és néhányszor talán azt is sikerült elérnem, hogy filmjeim vagy előadásaim végén előkerüljön az a bizonyos zsebkendő.

Noth Zsuzsanna

író (Budapest, 1950. február 14.)

Egy sikertelen magzatelhajtás túlélőjeként láttam meg a napvilágot, a szerelmesek napján, amit akkoriban még nem ünnepeltek meg virágszálakkal és vörös szívekkel, gyertyafényben. Ígérem, többet ilyen nem fog előfordulni, öntudatlan állapotban tettem. Szándékosan illet nem követ el jóérezésű ember.

Szeszkeszdelő apám 1956-ban kitámolygott az országból, akkor láttam utoljára. Anyámmal és bátyámmal szükségglakásban nélkülöztünk azután is, hogy anyám hozzám ment egy másik szeszkeszdelőhöz. Férjhezmenetelem váltott ki az áldatlan családi állapot-

ból, és egyben megismertetett az anyaság boldogságával.

Közgazdasági technikumot végeztem, de annak száraz régiójában nem tudtam kibontakoztatni a fantáziámat, ezért kezdtem el 23 évesen, újszülött

kisfiam halála hatására, prózát írni. Őt követően még három kislányt szültem, közülük kettő maradt életben.

Mire a gyerekeim félig-meddig felnőttek, és a szüleim meghaltak, a férjem kitessékelt a családomból. Szerencsére minden helyzetből sikerült kivágnom magam és talpra állnom.

Először három verseskötetem (*Utószezon*, *Feledkezz sustorgó imába*, *Festünk*) és egy vallomásregényem (*Kettőspont avagy az élet életek tükrében*) jelent meg magánkiadásban. Ezt követően a Masszi és a Napkút Kiadóban publikáltam regényeimet *Cickánycikkakk* (drogregény), *Anyá cömemel* (punkpaletta), *Rozmárregések* (gobelinregény), *Filmperdülések*, *Zebegényi szivárvány*, *Párban Pannással* címmel. Minden megjelent könyvem akkora boldogságot szerzett, mint gyermekeim születése. Novelláim a Napút folyóiratban láttak napvilágot. 2005 óta tagja vagyok a Szépirók Társaságának.

Az utóbbi években digitális folyóiratokban publikálom verseimet és novelláimat, és a kiadási költség visszaszorítása érdekében kis példányszámban adom ki köteteimet. A köteles példányok bekerülnek az Országos Széchényi Könyvtár állományába, így *Zsémbes Zsuzsu* című kisregényemmel és *Élményfürdő* című novelláskötetemmel továbbra is jelen vagyok az irodalmi életben. Még három regénnyel vagyok adósa magamnak, így sorakoznak kiadásra várva: *Egy ágas-bogas családfa szemelvényei*, *Kultúrkalandtúra* és *Chat-szerelem*.

Díjakat, kitüntetések nem kaptam, inkább arra próbálták rávenni, hogy hagyjak fel az írással. Ha már nem sikerült üstökösként száguldanom az irodalmi élet egén, legalább egy emléktáblát kérek a ház falára, ahol alkottam, vagy egy botlatókövet a járdára, hadd essenek pofára az ellendrukkerek, hogy mégis vittem valamire.

Hiába sorolt a sors a vesztesek oldalára, mindig sikerült kikaparnom a gesztenyét a tűzből. Ebből a tapasztalatból levontam azt a következtetést, hogy igaza volt Popper Péternek, amikor megírta a *Belső utak könyvét*. „Tudni, mereni, akarni, hallgatni, kitartani”, ezt az utat követve juthatunk el a boldogsághoz. Ezzel nekem, és gondolom, sokaknak, segédkezet nyújtott. Bölcs szavait követve jártam a világban az elmúlt 40 évben, és nem bántam meg.

Mióta nyugdíjba mentem, unaloműzésésként rákaptam textilképek hímezésére, ezekkel szerepelek csoportos és egyéni kiállításokon. Textilképeim címe: *Megnyúlt kráterek I., II., III.*, *Aktív játszótéri vulkánok*, *Virágoskert*, *Égig érő kék*, *Légikék narancssárgával*, *Vesemedence I., II., III.*, *Napörvényt várni, beleúszni*, *Tavaszi Ősz*, *Egymásba kapaszkodók*, *Vízió I.* Ez utóbbit a Covid-19-járvány karanténhónapjai alatt hímeztem, zöld hernyót ábrázol, amely ráunt, hogy be van zárva a teste börtönébe, leemelt két, sötétbarna keretű ablaktáblát, beakasztotta az oldalába, és azzal repked az égen a felhők közt.

Elégedett vagyok az életemmel, mert önerőből sikerült boldogulnom és boldognak lennem. Azt a néhány évtizedet, ami még hátravan, nekem tetsző nyugalomban élelem le. Amikor megemelem a kalapomat, búcsút intve a napvilágnak, nem fog ágálni bennem a hiányérzet, mert sikerült valóra váltanom legvadabb álmaimat, kezdve a barlangásztól, még nem tudni, miig.

No Ki Micsima

Lábadi Károly

néprajzkutató (Bácsgyulafalva, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1950. február 15.)

Amikor azon a napon a délutáni hóesésben először felsírtam, eleim már 1883 óta éltek a Telecskai-dombok lankáin. Egy emberöltő telt el azóta, hogy elindultak a bánági, szajáni áradásoktól veszélyeztetett, a semmit termő szikesekről a Bácskaságba, hogy új telephelyet építsenek fel maguknak. Az uralkodó Pusztakulát

adományozta nekik. A gilicetövissel benőtt területet sok-sok munkával, fáradsággal tették termővé és lakhatóvá. Mint a szegedi nagytájról elszármazott őseik tették, dohányt kezdtek termesztetni, amely felépítette és felvirágoztatta szülőfalumat, Bácsgyulafalvát. Esmélésem idején ennek a még tartó, állandósult küzdelemnek voltam szemtanúja, s az a tanulság égett a lelkembe, hogy csak munkával, kitartással érhetjük el céljainkat. A szentenciát máig sem felejtettem el.

Életemben az első nagy fordulat akkor következett be, amikor szüleim, hogy alaposabb oktatásban részesüljek, az elemi iskola hetedik osztályába Szabadkára adtak. Egy polgári családhoz kerültem bentlakó kosztos diáknak. Az elemi után szüleim Kosztolányi Dezső és Csáth Géza gimnáziumába írtak. A várost gyorsan megszerettem. Színháza, a képzőművészeti kiállítások, az irodalmi rendezvények otthonossá tették. A nagy elődök kései utódaiként mi is szervezkedni kezdtünk: önképzőkörben vettünk részt, egyik megalapítója let-

tem a Kosztolányi Körnek, hogy ráirányítsuk a város figyelmét költő fiára, akinek emléke fakulni látszott. Az sem volt titkolt célunk, hogy helyet vívjunk ki magunknak a kisebbségi, szabadkai, a vajdasági magyar irodalomban. Kamaszos hévvel rendezvényeket, író-olvasó találkozókat szerveztünk, verseket, elbe-

széléseket írtunk és jelentettünk meg. Visszatekintve úgy tűnik, hogy a Délvidéken kisebbségi magyar létben az értelmiségi csak ezen a szűk ösvényen indulhatott el. Közben hol illékony, hol tartós barátságok, szerelmek szövődtek, ahogy lassan eljutottunk a felnőtté válás küszöbéig. Amikor kiléptünk a gimnázium falai közül, nem maradtunk útravaló nélkül. Tanáraink közül a tragikus sorsú Winkler Imre egy életre megszerettette velünk a képművészetet, Sirkó Ilona a filozófia nagy gondolkodóival ismertetett meg, Sturc Jolán a latin és klasszikus kultúrát plántálta lelkünkbe.

Szabadka után Újvidéken a magyar tanszékre iratkoztunk be több osztálytársammal. A Kosztolányi Kör többsége együtt maradt. Bár szinte valamennyien bekapcsolódtunk a kisebbségi magyar irodalmi életbe, a mi korosztályunk valami oknál fogva mégsem szerveződött egységes nemzedékké. Mindegyikünk magányos alkotó maradt, a mesterségesen létrehozott magyar szellemi központ is idegenséget árasztott, nem ölelt

magához. Amikor elhagytam Újvidéket, mégsem távoztam üres kézzel: pályám további alakulására, gondolkodásomra egyetemi tanáraink közül Matijevics Lajos nyelvtörténész, Penavin Olga nyelvész és folklórkutató, Bori Imre irodalomtörténész biztatásai voltak hatással.

Az egyetemi évek után új szülőföldet választottam: hitvesemet, Kedves Klárát követtem a Drávaszögbe. Bácska után egy másmilyen világ mutatta meg magát. A zárt világ számos olyan régiséget őrzött, amely számomra meghökkenítő volt. Az 1970-es évek legelején még lehetett balladát gyűjteni, a kopácsi mesemondók nagy generációjából is éltek néhányan, a szomszédos szlavóniai szigetmagyarság falvaiban középkori eredetű siratóénekeket lehetett hallani. Törvényszerű volt, hogy gyűjteni kezdtem ezeket az értékeket, végérvényesen a néprajztudomány mára egyre fogyatkozó közkeletű köztudományi közé szegődtem. Eleinte dr. Katona Imre atyai jó barátom segítségével, majd önállóan kutattam. Harmincévesen jelent meg első közös kötetünk, majd az önállóan szerkesztettek követték egymást. Negyven esztendő alatt a néprajzi, művelődés- és egyháztörténeti tartalmú könyveim mellett hűségből, a választott szülőföld iránti tiszteletből kilenc kötetben sikerült megírnom a

Drávaszög tíz Árpád-kori településének monográfiáját. Ennek ellenére ráeszméltem, hogy az emberi élet túl rövid ahhoz, hogy mindent betakarítsunk. El kell fogadnunk, hogy csak magvetők vagyunk, s a hátramaradt termést majd más gyűjti be helyettünk. Ha ebbe belenyugszunk, életünk nem volt hiábavaló, ugyanis sok nyugtalanságot elkerülhetünk, mert tudjuk, vetőmagot hagytunk maradékainkra.

Sohasem gondoltam, hogy mint nagyszüleimnek, szüleimnek, nekünk is háborús éveket kell átélnünk. A bibliai hosszúságú, hét esztendeig tartó, 1991-ben kezdődött délszláv háború családommal menekülésre készítetett. Az anyaország fogadott be, Pécs, majd Gödöllő lett lakóhelyünk és új, választott szülőföldünk. Életem során a hetven esztendő alatt többször változott a lakcímem, de bárhol is voltam, azt a földet, amelyen meg-megálltam, sokan lazították körülöttem, hogy gyökeret ereszthessek és kibontakozhasson munkásságom. Hetvenévesen Teremtőmnek és segítőimnek tartozom ezért köszönettel, mert ők tisztában voltak azzal, hogy csak az a fa teremhet sokat, amelynek mélyek a gyökerei...

Dévai Nagy Kamilla

énekes, előadóművész (Budapest, 1950. február 17.)

„Elindult gitárját hátára akasztva 1968 őszén egy leány. Torkából a madarak tiszta éneke zengett, a lelkében is dal volt. Dacolva széllel, esővel, nappal, hóval, vitte az ezerfelé szóródott magyarsághoz az üzenetet, melyet a fenyők küldtek a Végekről a Végekre. Két fiát magához szorítva csak ment a maga útján. Krónikásunk volt 53 éven át. Nevelte gyermekeinket jóra, szépre, dalra, igazságra. Ma olvassuk

el írásait, melyeket szívünk küszöbére helyez.” Eddig tart az idézet, melyet nemrég írtak rólam – merthogy én vagyok az az egykori leány...

Talán vannak még, akik emlékeznek a *Nyílik a rózsa s a legelső Röpülj, páva!* tévévetélkedőre... Én énekeltem először gitárral népdalokat. Megszokták, megszerették az emberek. S az életem úgy hozta, hogy mind az öt földrészre eljuthattam énekelni. Elsősorban mindig magyarokhoz mentem, s önálló esteket tartottam egy szál gitárkísérettel. Közel járok a *tízezredik* alkalomhoz... Történetemet most rögzítem. *Akit az Isten meghagyott* címmel életregényem első kötete már napvilágot látott, most írom a második kötetet – ó, mennyi mesélnivalóm van! Csak egyet mondok most el.

New Yorkban eddig 32 alkalommal léptem fel. Az egyik előadás után még ott maradtak az emberek, beszélgetni akartak még velem. Kiderült, Joan Baez világhírű énekes menedzsere is ott ült. No, bennem fölbuzdult a lélek, hogy nemcsak az amerikaiak tudnak több nyelven énekelni, most bemutatok egy csokorra valót. Roppantul tetszett mindenkinek, mert énekeltem spanyolul, norvégul, lappul, finnül, bolgárul, szlovákul, no meg kecsua nyelven. A menedzser hozzám fordult, s megkérdezte: „Mondja, maga hány nyelven tud énekelni?” Mondom, hogy 29-en. (Azóta 34-re szaporodott.) Teljesen elképedt. „S mondja, van még a világon, aki ennyi nyelven énekel?!” Mondtam, hogy nem tudom. Megígérte, hogy utánanéző, és értesít, mert szerinte ez világrekord.

Telt-múlt az idő, egyszer csak a postás becsönget hozzám, kezében egy irdatlan nagy, tekintélyes boríték. Az Amerikai Tájékoztatási Hivataltól jött, ez állt benne: „Örömmel értesítjük, hogy utánanéztünk: a világon a legtöbb nyelven Ön énekel a hivatásos előadóművészek közül, ezért kérjük, ismét fáradjon New Yorkba, mert bekerül a Guinness-világrekordok könyvébe.” Így is történt. Tartottam egy hatalmas koncertet, melyen a 29 nyelv képviselői ott ültek, ők igazolták, hogy minden szót értenek... Mindez 1995-ben volt, meg is jelent még a fényképem is, és még ma is én énekelek a világon a legtöbb nyelven.

Ez csakugyan nagy dolog, de ennél is fontosabbnak érzem 1996-ban történt autóbalesetemet. (Nem én vezettem!) A sofőr elaludt, és 120 kilométeres sebességgel kicsúsztunk egy kanyarban, áttértünk az út túlfelére, ahol egy hatalmas pótkocsis kamion száguldott velünk szembe. Balra kapta a sofőr

a kormányt, de lerepültünk az útról, mert szántóföld volt mellettünk. Hétméteres szakadék. Mivel január volt, a jégen még 120 métert csúsztunk, s megálltunk egy fenyőfában. Kómába kerültem két napig. Lebénultam, fél évig tanultam újra járni, beszélni. Megtanultam, hogy az ember nem viszi magával sem a lakását, sem a kocsiját, sem a pénzét, de viszi magával a cselekedeteit, a lelkét. Megtanultam, hogy tudjak *adni*. Hogy az élet nem a gyűjtögetésről szól, hanem a segítségéről. A szeretetről. Hogy tudok-e *adni* önzetlenül. És rájöttem, hogy ez a világ legcsodálatosabb dolga.

Még mankókkal, bottal, sántítva nyitottam meg iskolámat, a Krónikás Zenedét, amely Európában is egyedülálló módon tanítja az énekes-gitáros előadó-művészetet. Egész életemben tanítani szerettem volna, de

a sors mindig a színpad felé irányított. Csodálatos tanárok álltak mellém, s immáron 24. éve él és szolgálja a magyar kultúrát a zenede. Elsősorban határon túli fiatalok érkeztek Erdélyből, Kárpátaljáról, a Felvidékről, sokuk már ismert művészként viszi tovább az itt tanultakat. Ma is hívnak még mindenfelé, a legkisebb faluba is elmegyek, mert az boldogít, ha adhatok... Írtam egy imát is (a baleset után megjelent egy 87 oldalas verseskötetem *Versvígasz* címmel), ezzel köszönném meg, hogy bekerülhettem ebbe az illusztris könyvbe. Fogadják szeretettel! A címet a drága Márai Sándortól kölcsönöztem, mert ez fejezi ki, hogy mit szerettem volna ezzel a verssel elmondani...

„Népek Krisztusa, Magyarország”

*Fölfeszítve a földgömbre
miért hagyod őt, Uram?
Lábait le Dél-Afrikába
miért szögezted, Uram?
Glóriás fejét Kanadától
Panamáig hajtja le, Uram,
szeme tükre Finnország
ezer tava, Uram.
Szíve, mája, lépe, tüdeje,
Cleveland, New York,
Argentína, Uram.*

Térde kalácsa valahol
 Chilében remeg, Uram.
 Két keze szétfeszítve
 Bretagne-tól Sanghajig, Uram!
 Hegyláncok vésődnek az
 ütőerek közé, Uram.
 Szemében az óceánok sós könnye, Uram...
 Tengernyi a szenvedése,
 mert atomjaira hullott, Uram!
 Homloknyi, tenyérynői népe maradt
 a Kárpátok karéjában, Uram...
 Ki minden porcikáját meg akarja látogatni,
 arra egy emberélet nem elég, Uram...
 És mégis él, mégis lélegzik
 mind a tizenötmillió sejt, Uram...
 Add, hogy ne kopjon el, ne fogyjon el
 Népek Krisztusának teste, Uram...!
 Sebeit begyógyítani, fertőtleníteni
 engedd krónikásaimat, Uram...!
 Járják tovább, mi már nekem
 nem adatik meg, hogy ők folytassák, Uram!
 Engedd, hogy higgyem: nem volt véletlen,
 hogy szent gitárom megmaradt,
 s hogy addig építsem iskolámat,
 míg a szívem megszakad...!
 Add, hogy legyen erőm szolgálni még
 a Népek Krisztusát, Uram,
 hogy dalunk fénye fussa körbe
 a nagy magyar éjszakát...!
 Nyújts vigaszt a szenvedőknek,
 biztosságot a kétkedőknek,
 hogy a Népek Krisztusa
 még egyszer önmagára talál.
 Összébb húzódnak sejtjei,
 határok szabdalta sebei,
 s ne bántson senkit azzal,
 hogy magyar.

Devai Haj Katalin

Ivánka Mária

sakkozó (Budapest, 1950. február 23.)

A negyvenes éveim elején búcsút mondtam az aktív versenyzésnek. Már akkor szükségét éreztem egy összegzésnek, ebből született meg az ezredfordulóra az *Ezüstvezér* című könyvem, amelyet nevezhetünk rendhagyó önéletrajznak, de a sakkozás világából való rengeteg kitekintés miatt inkább korekép.

be, 1978-ban az első között teljesítettem a normát. Az egyéni világbajnokságokon elért legjobb eredményem a 6–7. hely. Sikertől kétszer legyőzöm Gaprindasvilit aktív világbajnoknő korában. De a legértékesebbnek az olimpiai érmeimet tartom: csapatunkkal 4 ezüst- és 2 bronzérmét gyűjtöttünk. Többször is csak hajszállal

Édesapámtól lestem el a lépéseket. 1961-ben kezdtem versenyezni, miután véletlenszerűen kiderült a sakk iránti tehetségem. Első versenyem, a budapesti általános iskolás bajnokság megnyerése olyan lendületet és lelkesedést adott, amellyel öt év alatt a felnőtt női mezőnyben már a holtverseny 2. helyen végeztem, és ezzel konkurensé lettem tantómestereimnek, a sokszoros bajnok Karakas Évának. Ezt az eredményt akkor mindenki szerencsés véletlennek gondolta, csak az utána következő hat év alatt zsinórban szerzett magyar bajnoki aranyak és nemzetközi sikerek tudták meggyőzni a szakembereket az ellenkezőjéről.

Ezután a sok külföldi megmérés miatt ritkán vehettem részt a hazai bajnokságokban, de még további három alkalommal sikerült az élre kerülnöm. A Petőfi-gimnázium utolsó két évét már magánúton, a főiskolát pedig levelező tagozaton végeztem. A nemzetközi mesteri címet 18 évesen szereztem meg. A női nagymesteri címet tíz évvel később vezették

végeztünk az akkor még verhetetlen szovjet csapat mögött.

A sakkozás az egyik leghosszabb ideig űzhető sportág. Botvinnik még 50 évesen is nyert világbajnokságot. Amikor 17 évesen megjelentem a nemzetközi élvonalban, utána további tíz évig e versenyek legfiatalabb résztvevője voltam. Ma már mindez elképzelhetetlen lenne. Most sokkal korábban ismerkednek meg a fiatalok a játékkal, és az internetes hozzáféréseknek, valamint a gyerekversenyeknek köszönhetően folyamatosan kerülnek ki a tehetséges, képzett, gyakorlott fiatalok.

Sokat köszönhetek férjemnek, Búdinszky Andrásnak, aki a felkészülésben és alkalmanként a szekundálásban ténylegesen segítette az eredményességemet. Az edzőtáborozások és versenyek alatt – ha kellett – a három fiunkat is nagyszerűen ellátta. A srácok születése után mindig volt visszaesés az eredményeimben. Eleinte hamar visszaálltam a felfelé ívelő pályára, de később, a harmadik fiam érkezését nagyobb hullámvölgy és ne-

hezebb talpra állás követte. Azt gondolom, a versenyzéshez, nemzetközi eredményességhez, sportsikerekhez eleve nélkülözhetetlen akaraterőmnek köszönhetem, hogy még háromgyermekes anyuka koromban is sikerült magyar bajnokságot, valamint olimpiai ezüstérmeket nyernem.

Az első gyermekem születését 1973. szeptember elejére vártam. A világbajnoki zónaközi döntőt, ahová januárban bejutottam, Spanyolországban ősszel készültek megrendezni. Már az előző ciklusban is őszről tavaszra halasztódott a zónadöntő megrendezése, reméltem, hogy most is így lesz. A nyár folyamán, véletlenül jutott a fülembe, hogy a sakkszövetség lemondta a részvételemet. Mondhatom, egész életemben nem voltam jobban fölháborodva, mint akkor. Kinek volt joga ahhoz, hogy ha már én magam vívtam ki a részvételi jogomat, a megkérdezésem nélkül lemondja a szereplésemet?! Ráadásul már a tartalék is tudott róla, csak még én nem! Döbbenet tiltakoztam a vezetőségnel, hogy a gyerek is jöhet előbb, a verseny is lehet később, különben is, egy francia teniszszőnőről azt olvastam, verseny közben szoptatta a kisbabáját. De hiába tiltakoztam a versenyzői jogaim megtépzása ellen, végül kénytelen voltam beletörődni a megváltoztathatatlanba. Sok évvel később olvastam arról a kutatási eredményről, amely szerint a terhesség és szoptatás alatt bizonyos hormonok olyan módon változnak a női szervezetben, hogy megsokszorozzák a szellemi és fizikai energiákat. Így hát tudományosan is bizonyítottá vált, hogy milyen óriási esélyt mulasztottam el, amikor a világbajnoki zónadöntőn való szereplésemet megakadályozták.

Aztán eljött a szeptember, és minden sakkgondom tovaszállt. Megszü-

letett a kisfiam, egészséges, nagy srác! Annál csodálatosabb, magasztosabb érzést nem tudok elképzelni, mint amikor valaki megpillantja a saját testéből kelt új kis életet. Hálát adok az Égnek, hogy ezt a gyönyörűséget háromszor átélhettem!

1979-ben férjem ösztöndíjat kapott Austinba, a Texasi Egyetem számítástechnika szakára. Megkezdődött a kétlaki életünk Amerika és Magyarország között. Ott ismerkedtem meg a nagy létszámú nyílt versenyekkel, és a három Texas-bajnoki aranyérmemen kívül is sok-sok férfi ellenfelet utasítottam magam mögé. Rengeteg utazás után nyugdíjas korunkra hazaköltöztünk, de az unokák miatt az ingázás továbbra is megmaradt. Kedvenc hobbimat, a kóruséneklést sok évvel ezelőtt Austinban a St. Theresa-templomban kezdtem el, és jelenleg a Szent Imre-templom kórusában folytatom. Másik érdeklődési köröm a színház, amelyet Csaba bátyám – a Nemzeti Színház fiatalon elhunyt színész-rendezője – szerettetett meg velem.

Gyakori kérdés, hogy miért sakkoznak jobban a férfiak, mint a nők. Ranschburg Jenő pszichológus szerint a nőket eredendően a család és házonbelüliség erős köteléke jellemzi, szemben a férfiakra évezredek óta jellemző külső, harcra való hajlandóság. Kaszparov úgy nyilatkozott, hogy a sakk kemény sportág, nagy harci szellemet, kondíciót, összpontosítási képességet igényel, s ezekben a nők nem érik el a férfiak szintjét. Ezek bizonyára mind hozzájárulnak a különbséghez, de egy-egy játszmában a nők ugyanolyan erősen játszhatnak, mint férfi ellenfeleik. Ezt sikerült is bebizonyítanom néhány férfi nagymester skalpjának begyűjtésével. A sakk azonban nagyon is korhoz kötött a nőknél,

csak egész fiatalon lehet gondtalanul a sakkozásra koncentrálni, a család mellett már sokkal nehezebb. Örökös lelkifurdalást okozott, amikor hosszú hetekre elutaztam, és fiaimra nagymama vagy pót-mama vigyázott. A versenyek között viszont egész nap a gyerekekkel lehettem.

Sokan vitatják, hogy a sakk sport. Valóban nehéz összehasonlítani a fizikai sportágakkal, de például a sznúker vagy a sportlövészet is hatalmas koncentrációt igényel. Talán nehéz elhinni, de fizikailag is komoly igénybevétel, több kilót leadtunk egy két-három

hétig tartó sakkverseny alatt. A sakkjáték egyúttal tudomány és művészet is, de bánatomra a művészet felől egyre inkább a tudomány, majd az üzleti nyereség irányába tolódott el.

Már gyerekként elvárásolt ez a csodálatos játék, amely végigkíséri az életemet. Ma már csak szurkolóként követem a világ sakkeseményeit, és igyekszem hat unokámnak továbbadni a sakkjáték szeretetét.

Jvanka Wania

Pojjákné Vásárhelyi Judit

irodalomtörténész, bibliográfus (Budapest, 1950. február 25.)

Az őszinte hála érzése jár át, amikor visszatekintek eddigi életemre. Elmondhatom, hogy mindig és mindenütt jó és igaz emberek voltak körülöttem. Az ő szellemiségük és életvitelük határozta meg az enyémet, s az ő emberségüknek és támogatásuknak köszönhetem, hogy különösebb buktatók és vargabetűk nélkül alakult az életem.

Kezdődött mindez a családban, ahol legkisebb gyermekként láttam meg a napvilágot. Édesapám, Vásárhelyi Boldizsár (1899–1963) csombordi református lelkész fia volt. Születésemkor műegyetemi tanár, a jelenlegi hazai úthálózat megálmodója, máig elismert szak tekintély. Édesanyám, Bohdaneczky Erzsébet (1910–1993) cseh és szlovák felmenőkkel rendelkező tanítónő volt, aki egész életét a család-

jának szentelte. Végtelen szeretete kiegyensúlyozott, biztos háttérrel teremtett mindannyiunk számára. Idősebb testvéreim voltak. Boldizsár (1937–2014) elképesztő ésszel, memóriával és nyelvérzéssel volt megáldva. Mindenre emlékezett, amit elolvasott. Közlekedésmérnöként méltó módon lépett Édesapám nyomdokaiba. Nővérem, Katalin (1938–2017) a szorgalom mintaképe volt. Körzeti gyermekorvosként a legelesettebbeket karolta fel, élete végéig gyógyított. 1948-ban mindössze kilenc hónapig élt kisebbik nővérem, Évike. Elvesztése múlhatatlan fájdalmat okozott az egész családnak. Nem csoda, hogy engem, a „jó kicsit”, ahogyan Apám nevezett, óvó szeretettel mindentől féltettek. Lehet, hogy egy kicsit el is voltam kényeztetve, bár emlékszem bizonyos határookra,

amelyeket következetesen betartattak velem, de ez is a javamra szolgált. Jó általános iskolába jártam. Az olvasás mellett szabadidőm nagy részét a zongorázás foglalta le. Ez időnként olyan jól ment, hogy néha megfordult a fejemben, hogy zenei pályát válasszak. Édesapám korai halála után azonban elvettem ezt a gondolatot. Ekkor – tizenhárom évesen – éltem át életem első veszteségét. Bátyám ettől fogva nemcsak testvér, hanem második apám is lett.

A Veres Pálné Gimnáziumba jártam, ahol Alszeghy Zsoltné Tési Edit egyénisége volt rám nagy hatással. Hozzá hasonló tanár szerettem volna lenni, így én is a magyar és latin szakot választottam. Hogy mégsem lettem tanár, azt az a régi magyar irodalom szakszemináriumi óra döntötte el, amikor Tolnai Gábor a kezembe adta Szenci Molnár Albert *Discursus de summo bono, értekezés a Legfőbb Jóról* (Lőcse, 1630) című fordítását azzal a kéréssel, hogy olvassam el és referáljak róla. A beszámolót szakdolgozat, majd pár év múlva egyetemi doktori értekezés követte, amely végül kandidátusi értekezéssé nőtte ki magát. A zsolttárfordító, nyelvész és teológus Molnár Albert munkássága áll azóta is kutatásaim középpontjában. Megjelentettem a *Discursus* kritikai kiadását, kísérő tanulmányt írtam *Imádságos könyvecskéje*, Kálvin *Institutio*-fordítása, nemrég pedig *Psalterium*-fordítása első, 1607. évi herborni kiadása hasonmásához. Filológusként igyekeztem sorra venni munkáit, és mivel azok a XVII. század első évtizedeiben jelentek meg, a 400 éves évfordulók nagyszerű alkalmat teremtettek arra, hogy ezek a páratlan értékek újra és jobban hozzáférhetők legyenek. Bibliakiadásainak összehasonlító vizsgálata érdekes felfedezéseket eredményezett, és vált egyben akadémiai doktori értekezésem témájává.

Tudományos kutatásaimat a kezdetektől nagyban támogatja munkahelyem, az Országos Széchényi Könyvtár, ahol 1974 óta a Régi Magyarországi Nyomtatványok (RMNy) bibliográfiai csoport munkatársaként, majd vezetőjeként jelenleg is dolgozom. A hazai régi nyomtatványok bibliográfiájának rendszerét a korábbi nagy bibliográfusok (Czittinger Dávid, Szabó Károly) nyomdokaiba lépve Borsa Gedeon dolgozta ki. Így a hazai könyvnyomtatás kezdetétől (1473) egészen 1800-ig igyekszik ez a csoport felkutatni, nyilvántartani, feldolgozni és bibliográfiákban publikálni a magyar vonatkozású nyomtatott emlékeinkre vonatkozó tudnivalókat. Az évtizedek során egymás után jelentek meg bibliográfiáink, köztük az RMNy vaskos kötetei (I–IV. 1473–1670, Bp., 1971–2012), és a munka folytatódik tovább. 1974-ben Borsa Gedeon két szerzetessel: Hervay Ferencsel és Holl Bélával készítette el az első RMNy-kötetet. „Nagy öregjeink” sora időközben még Dörnyei Sándorral vált teljessé. Mindannyian a színtiszta tudományt képviselték. Nagy kiváltság volt közöttük forgolódni, mellettük beletanulni a bibliográfus-filológus szakmába. Igen magasra tették saját magukkal és velünk, fiatal kollégáikkal szemben is a mércét, de minden támogatást meg is adtak nekünk ahhoz, hogy elvárásaiknak megfelelő eredmények szülessenek.

A csoport mindenkori feladatai közé tartozik az is, hogy a régi hazai nyomtatványok példányait bel- és külföldi közgyűjteményekben a lehető legteljesebben felkutassuk. Évtizedekkel ezelőtt – nem lévén internet – ez utazások révén valósult meg. Én is sok gyűjteményben jártam a történelmi Magyarország területén. Élmény volt megtapasztalni, hogy a határon túli magyarság számára az OSZK „a nemzeti könyvtár”. Rengeteg barátság alakult ki az ottani kollégákkal Turócszentmártontól Kolozsvárig. 1979-ben alkalmam volt mesz-

szébbre is elutazni, és Wolfenbüttelben a Herzog August Bibliothekban összeírni a hungarikaállományt. Igaz, hogy az akkori politikai viszonyok miatt három évig tartott, amíg a Művelődésügyi Minisztérium egyáltalán engedélyezte, hogy külföldi ösztöndíjra pályázhassam, de végül is sikerült. Én voltam Wolfenbüttelben az első magyarországi ösztöndíjas. Azóta szerencsére már hazai kutatók százai élvezhették a wolfenbütteliek vendégszeretetét, és tapasztalhatták meg az ottani könyvtár csodálatos gazdagságát az itthon meg nem lévő kora újkori forrásanyag és modern szakmunkák tekintetében.

A fent körvonalazott eredmények nem születhettek volna meg férjem és gyermekeim türelme és támogatása nélkül. Férjem, Pojják Tibor (1947–2018) okleveles villamosmérnök, a Videoton eredményes fejlesztőmérnöke a rendszerváltozás után olyan alapos informatikai ismeretekre tett szert, amelyeket OSZK-s bibliográfiáink számára is szívesen mozgósított. Nagyobbik lányom, Klára magyar, angol és finn szakos. Jelenleg Helsinkiben, a Balassi Intézetben munkálkodik a magyar kultúra külföldi népszerűsítésén. Húga, Katalin vegyész-doktor, jelenleg fordítóként műveli anyanyelvünket. SDG!

Pojjákai Istváné Juci

Magén István

grafikus, festő (Budapest, 1950. március 2.)

Azért még a csapatok összecsapnak, talán csak az egyszerű szimpátiának köszönhető az elv és a pontos fényarchitektúra, meg a lökdösődések és ficánkolások a szabad térben. Egyetlen elhamarkodott pillantás lelki erőszaknak látszik. Az áldás megrendelése üzenet évezredekkel előtről, árnyék és fény ismeretlen szabályok szerint, csak tudni kell ol-

vaszni. Emlékszem a kecskelábú asztalkára, a rézmetszetekre (csapatostul voltak jelen), melyeket új akusztikai kombináció szerint raktunk össze. (Egy képzeletbeli hotel gyerekes eljárásokkal.) Szerves tartozéka a szép-

ségnek, mely hibának is nevezhető.

Nemsokára meghal, végrendeletet ír, rosszul mond dolgokat, amit magunkban akár hangosan is kimondunk. (A fiktív regény százvalahányadik oldalán az olvasó par excellence cselekvő, szélsőséges, gyűlöli a metszéspontokat.) Nem áldom meg őket, a nyomukba eredek, következésképpen újságpapírt tépek dara-

bokra, és használom a levegőt mint háttérképet. Nagy távolságot tartva egy festményt szemlélek, egyenesen felszabadító. Hosszú ujjai ruganyos erővel világítanak. Feltűnik a lábszár aranyló szőrzete, mintha egymáshoz